

Tatjana Šarić
Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

MATICA HRVATSKA U PRVIM POSLIJERATNIM GODINAMA (1945-1948)

UDK 061.22(497.5)“1945/1948“]:930.253
Izvorni znanstveni rad

Autorica u članku istražuje položaj i djelatnost Matice hrvatske, kao najznačajnije hrvatske kulturne institucije, u uvjetima novostvorene Jugoslavije i ideološkog pravca vladajućih struktura u prvim poslijeratnim godinama (1945-1948). U radu je ukazano na pokušaj odmaka vodstva Matice hrvatske od zadanog socrealističkog književnog usmjerenja u izdavaštvu i ostvarivanja većih književnih sloboda, izdavanjem širokog spektra domaćih i stranih autora, kao i dosljedno nastojanje na kvaliteti izdanja.

Ključne riječi: *Matica hrvatska, Narodna Republika Hrvatska, KPJ/KPH, kulturna politika, socijalizam, Agitprop, književnost, izdavaštvo, socijalistički realizam*

Poslijeratno djelovanje Matice hrvatske (dalje: MH) obilježeno je dolaskom nove komunističke vlasti, koja je započela s organiziranjem rada ove najstarije i najznačajnije kulturne ustanove u Hrvatskoj. Matica otada, kao i neke druge hrvatske nacionalne institucije (JAZU, Sveučilište), što se političkog i idejnog angažmana tiče, ulazi u period relativne stagnacije. Državna i partijska vlast pokušale su reducirati njezin značaj i marginalizirati njenu tradicionalnu ulogu u društvenom i kulturnom životu Hrvatske. Koliko je to bilo uspješno, nastojat ću prikazati u ovom članku. Vežano za istraživanje ove teme, kao problem treba naglasiti fragmentarnost izvora, zbog čega neka pitanja nisu mogla biti do kraja pojašnjena.

U oblikovanju opće, pa tako i kulturne politike u NRH u poraću, odlučujuću su ulogu imali Politbiroi CK KPJ i CK KPH, kao vrhovna partijska tijela na saveznoj i republičkim razinama, koja su odlučivala o svim bitnim pitanjima u državi i određivala opću ideološku klimu. Provoditelji partijske linije bila su tijela CK KPJ od kojih je za ideološko djelovanje najbitnije bilo Odjeljenje za agitaciju i propagandu (skraćeno *Agitprop*), koje je kroz rad svojih nižih odjela djelovalo u svim segmentima države i društva. *Agitprop* CK KPH dobivao je političke direktive iz komisije *Agitpropa* CK KPJ

na čijem je čelu bio Milovan Dilas. Sekretar Agitpropa CK KPH bio je tada Ivo Sarajčić, a unutar tog tijela djelovalo je nekoliko odjela: agitacije i štampe, teoretsko-predavački sektor, kulturno-umjetnički odsjek i organizaciono-tehnički sektor. U Politbirou CK KPH za djelatnost Agitpropa bio je zadužen Dušan Brkić.¹

Kulturno-umjetničku komisiju Agitpropa CK KPH koja se sastojala od književnog, muzičkog, likovnog, sektora narodnog prosvjećivanja, sektora za kulturno-prosvjetna društva i sektora za kazalište i film, vodio je Marin Franičević. Sektor za kulturno-prosvjetna društva koji je pratio rad kulturnih društava, pa i rad Matice hrvatske, vodio je Ivan Dončević.²

Osnovna zadaća Agitpropa bila je kontrola i usmjeravanje cjelokupnog intelektualnog i kulturnog stvaralaštva. Tako se „(...) osnovni zadatak, dakle, sastoji u tome, da se čitav agitacioni, propagandni, kulturno-prosvjetni rad organizuje i ujedini pod rukovodstvom partijskih komiteta“,³ navodi se u jednom dokumentu iz 1945. Zadani smjer umjetničkog, pa tako i književnog izričaja bio je tada socijalistički realizam, pri čemu je najvažnija bila reprodukcija društvene stvarnosti u duhu ideologije KPJ. Stvaralaštvo koje nije zadovoljavalo kriterije partijske linije bilo je na udaru političke kritike.

„Naš je osnovni zadatak umjetnički život postaviti realno, zdravo, čisto, lijepo i ozbiljno na principima socijalističkog realizma, protkano i jasno obilježeno našom socijalističkom stvarnošću. U tom radu treba da dođe do punog izražaja idejno-politički sadržaj vezan našom svakidašnjicom, a to znači kroz socijalističku izgradnju naše zemlje, izvršavanje zadataka, petogodišnjeg plana, tretiran na tekovinama NOB-e, kroz razvijanje ljubavi, bratstva i jedinstva našeg naroda, bez razlike socijalnog, nacionalnog, vjerskog pripadništva, u razvijanju mržnje prema svim neprijateljima socijalizma...“⁴

U razdoblju od 1945. do 1950. KPJ je aktivno nastojala iskoristiti kulturu za političke i ideološke ciljeve, propisujući prigodnu formu i sadržaj i strogo ograničavajući produkciju i distribuciju bilo kakve vrste kulture koja nije u službi tog cilja. Prema tim su se zadanim ideološkim smjernicama trebala ravnati sva kulturna društva i izdavačke kuće, pa tako i Matica hrvatska.

Početak rada MH u novoj državi

S radom u novoj državi MH započela je već u srpnju 1945. kada su je službeno preuzeli opunomoćenci Ministarstva prosvjete NRH, Petar Lasta i Jelka Mišić. Uskoro je oformljeno i Povjerenstvo MH u sastavu Stjepan Kranjčević, Luka Perković i Ivan Dončević. To su bili književnici, prijeratni suradnici MH, koji su za vrijeme NDH prekinuli suradnju s Maticom zbog neslaganja s njenim tadašnjim političkim i ideološkim vodstvom, a 1945. su se vratili u okrilje te ustanove.

¹ Jandrić, B. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom : Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952. : organizacija, uloga, djelovanje*. Zagreb : Srednja Europa, 2005. Str. 162.

² Isto.

³ HR HDA 1220. CK SKH, Agitprop, *O reorganizaciji agitacije i propagande*, 1945.

⁴ HR HDA 1220. CK SKH, Agitprop, Elaborat pod nazivom *Kulturno umjetnički masovan rad*, bez datuma.

MH se 1945. još uvijek vodila kao kulturno-prosvjetno društvo, no ubrzo ju vlasti počinju smatrati isključivo izdavačkim poduzećem, pa će i njezina djelatnost biti praćena samo kroz izvješća o stanju izdavaštva u Hrvatskoj. No, tijekom tih poslijeratnih godina kroz dokumente Matice, kao što će se vidjeti u daljnjem tekstu, primjećuje se kod njene uprave i članstva nezadovoljstvo takvim stanjem i tretmanom te zadanim političkim smjernicama. Iste se teze provlače i u literaturi:

„(...) Očita je trajna napetost između političkih programa postavljenih pred te institucije i njihova shvaćanja vlastite uloge u društvu. Zacijelo, Komunistička je partija putem agitacijsko-propagandnog aparata uspostavila političku moć nad svim kulturnim institucijama, koje tek uz njegovo posredovanje mogu biti nositelji kulture, i time reducirala njihovo značenje.“⁵

Tradicija MH u njegovanju hrvatske kulturne baštine nastojala se od strane vlasti reducirati i nadomjestiti politički nametnutim konceptima jugoslavenstva i slavenstva, iako u samoj Matici to nikad nije u potpunosti zaživjelo. Stoga je Matica svoju zadaću afirmatora hrvatske književnosti i kulture provodila u strogo zadanim okvirima. Matica se uistinu nikad nije odrekla svoje uloge primarne hrvatske kulturne institucije, no u poslijeratnom razdoblju bila je prisiljena pristati na određene kompromise i privremeno potisnuti svoju ulogu baštinice hrvatske tradicije u drugi plan.

Na prvoj izvanrednoj skupštini MH održanoj 15. srpnja 1945. bilo je prisutno 86 njenih članova. Među njima su bili stari odbornici, suradnici ili urednici MH iz prijeratnog razdoblja, koji su zbog neslaganja s politikom NDH prekinuli ili smanjili suradnju s Maticom (Stanislav Šimić, Dinko Štambuk, Julije Benešić, Josip Badalić, Novak Simić, Rikard Simeon, Josip Torbarina, Dragutin Tadijanović). Neki od njih bili su stalni suradnici MH i prije i tijekom trajanja NDH (Branimir Brusina, Stanko Mihačić, Branimir Livadić, Ivo Ladika, Ivo Hergešić, Ante Dean, Antun Barac, Ante Šimčik, Jaroslav Šidak, Josip Velebit, Mate Ujević),⁶ a bilo je i potpuno novih lica koja se do tada nisu pojavljivala u Matici.

Jedna od prvih zadaća novog vodstva Matice bila je da se, poštujući zadane političke okvire, distanciraju od Matičinog rada u prethodnom razdoblju i osude dotadašnje vodstvo Matice. To se prvenstveno odnosilo na razdoblje Drugog svjetskog rata i odnos MH prema vlastima NDH. Ivan Dončević, dotadašnji zaposlenik Kulturno-umjetničkog odsjeka Agitpropa CK KPH, zadužen za Sektor za kulturno-prosvjetna društva, postaje glavnim tajnikom MH. Na toj će se poziciji u razdoblju 1945-1946, Dončević dokazati kao pouzdani partijac te će kao svoj prvi zadatak kategorički osuditi djelovanje Matice u vremenu postojanja NDH. Dončević je bio komunist i sudionik partizanskog pokreta od ljeta 1942. godine, a kasnije je djelovao kao poznati pripovjedač, pjesnik i dramatičar, novinar, urednik i nakladnik. Neki od njegovih suvremenika zamjerali su mu bliskost s vlastima, smatrajući da je zbog toga privilegirani i kao književnik.⁷

⁵ Kašić, B. Idejna strujanja u Hrvatskoj 1948.-1952. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 25, 1(1993), str. 111.

⁶ Aralica, V. *Matica Hrvatska u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2010. Str. 199.

⁷ HR HDA 1561. Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove SRH, Osobni dosje Dragutina Tadijanovića, br. 315.668, kut. 129.

Kroz svoj „Osvrt na rad Matice hrvatske za vrijeme okupacije“, na prvoj sjednici MH Dončević se oštro obrušio na dotadašnjeg predsjednika Filipa Lukasa, optužujući ga da je bio poslušnik Pavelića, Hitlera i Mussolinija te da je iz MH „(...) gurao u stranu sve one, koji su makar i malo mirisali na naprednost i slobodarstvo, na slavenofilstvo i radićevštinu, što je kulminiralo izbacivanjem Augusta Cesarca iz odbora Matice hrvatske...“.⁸ Dončević je Lukasa optužio i za „potpuno nedvojbeno i drsko zauzimanje za fašizam“,⁹ a samu ustanovu nazvao je „legalnim organizatorom budućih ustaških koljača putem svojih pododbora u Zagrebu i u raznim našim gradovima i mjestima u provinciji.“¹⁰ Također je tvrdio da je dolaskom ustaša na vlast MH „zaslugom svoje veleizdajničke uprave, postala obična ekspozitura zloglasne ustaške nadzorne službe (...), podstrekač i moralni krivac za bezbrojne pokolje srpskog naroda u Hrvatskoj, raspirivala je putem svojih spisa bjesomučni šovinizam (...). To fašističko društvo uspjelo je zaista survati Maticu hrvatsku u najgore blato prljavština i zločina, koji su neizbrojivi.“¹¹

No, usprkos Dončevićevu pretjerivanju, neke od njegovih teza nisu bile u potpunosti neosnovane. Matica je zaista dolaskom ustaša na vlast profitirala - postala je najvažnijom kulturnom ustanovom u državi, dobila povlašteni status među izdavačkim kućama i materijalnu pomoć države, čime je proširila svoje djelovanje i utjecaj. Takav njen razvoj ne bi bio moguć da vodstvo Matice i njen predsjednik Filip Lukas nisu bili ideološki bliski vlastima. Iako je u nekim pogledima bio kritičan prema vlasti, pogotovo pred kraj rata, Lukas je zadržao neke svoje stavove koji su bili i ostali bliski ustaškim pogledima.¹²

Kao nove ciljeve MH, koji će se kroz antifašističke kulturne snage realizirati, Dončević je naveo prosvječivanje i kulturno uzdizanje „našeg napaćenog, zaostalog i zločinački zapuštenog naroda“,¹³ čime se trebala skinuti ljaga nanesena Lukasovim djelovanjem. Što se tiče prosvječenosti samog naroda - u smislu pismenosti i obrazovanja - tu je Dončević bio u pravu. Hrvatski je narod nakon Drugog svjetskog rata uistinu bio zaostao i zapušten. Najveći je problem predstavljala nepismenost - u Hrvatskoj je 1945/46. bilo oko 340.000 nepismenih, pa je opismenjavanje stanovništva postalo jedan od prioriteta nove vlasti.¹⁴ Zato vlast pristupa otvaranju novih škola, održavaju se brojni analfabetički tečajevi, a u svrhu obrazovanja održavaju se u narodnim sveučilištima, domovima kulture, čitaonicama, knjižnicama i kulturno-prosvjetnim društvima predavanja, tečajevi i slične vrste skraćenog školovanja i obrazovanja. Prosvječivanju se ozbiljnije prišlo od 1947. kada je pri Ministarstvu prosvjete ustrojen Odjel za narodno prosvječivanje, a djelovao je i Zemaljski odbor za širenje pismenosti.¹⁵

⁸ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik Izvanredne godišnje skupštine MH, 15.7.1945, kut. 45.

⁹ Isto.

¹⁰ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik Izvanredne godišnje skupštine MH, 15.7.1945, kut. 45.

¹¹ Isto.

¹² Više o odnosu Lukasa i ustaške vlasti vidi u Aralica, V. *Matica Hrvatska*. Str. 118-124, 184-186, 192-198; Goldstein, I. *Židovi u Zagrebu 1918.-1941.* Zagreb : Novi Liber, 2005. Str. 517-519, 521, 525; Goldstein, I., Goldstein, S. *Holokaust u Zagrebu*. Zagreb : Židovska općina Zagreb, Novi Liber, 2001. Str. 191-195.

¹³ Isto.

¹⁴ Spehnjak, K. *Javnost i propaganda : Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945-1952*. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, Dom i svijet, 2002. Str. 210.

¹⁵ Više o tome vidi u Spehnjak, K. Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 25, 1(1993), str. 73-99; Spehnjak, K. *Javnost i propaganda*.

Na prvoj izvanrednoj sjednici MH, budući da je trebalo „pročistiti“ njezine redove od nepodobnih elemenata, a iste nadomjestiti novim snagama, izabrana su nova 72 člana kao i novi odbor. Za predsjednika MH izabran je književnik Mihovil Nikolić, za potpredsjednika Književno-umjetničkog odbora dr. Josip Badalić, za potpredsjednika Gospodarskog odbora msgr. dr. Svetozar Ritig, za glavnog tajnika Ivan Dončević, a za gospodarskog tajnika Stjepan Kranjčević.¹⁶

Predsjednik MH Mihovil Nikolić u to je vrijeme bio već stariji čovjek, usto još i bolestan, pa se kulturnoj politici vlasti nije suprotstavljao. Nikolić je inače poznat kao predstavnik hrvatske moderne s kraja 19. stoljeća te je u književnosti i umjetnosti zagovarao slobodu stvaranja,¹⁷ a bio je i svesrdni zagovornik razvoja hrvatske književnosti i umjetnosti.¹⁸ Takvo njegovo poimanje umjetnosti kosilo se s novonastalom duhovnom klimom u NRH, u kojoj se niti sloboda stvaranja, niti isticanje nacionalnih posebnosti nije poticalo. No, budući da Nikolić u vrijeme kada je postao predsjednik MH više nije bio u punoj snazi, čini se da nije dolazilo do prijedora s vlastima, o čemu u izvorima i literaturi nema traga. Nikolić u vrijeme svog mandata vrlo malo istupa u javnosti, što je vjerojatno uzrokovano njegovom bolešću pred kraj života, ali i siromaštvom, zbog čega je trebao i tražio pomoć vladajućih. Za pomoć se obraćao Predsjedništvu Hrvatskog državnog sabora s molbom za dodjelu stalne mjesečne mirovine: „Hrvatski sam pjesnik i književnik, i mislim da ne trebam govoriti o svom 50-godišnjem književnom radu (...) ne primam nikakve mirovine i nemam nikakvih prihoda osim mjesečne pripomoći od Zavoda za socijalno osiguranje od Din. 1.700.-mjesečno...“.¹⁹ Društvo književnika Hrvatske se također za njega zauzimalo kod Komiteta za kulturu i umjetnost pri Ministarstvu socijalne skrbi, tražeći financijsku pomoć (2.000 din mjesečno) „do reguliranja njegove penzije“.²⁰ Izgleda da su se vlasti oglasile na ove molbe, a Nikolić je uskoro 1951. umro siromašan i zaboravljen.

Potpredsjednik književno-umjetničkog odbora postao je dr. Josip Badalić koji će tu dužnost obavljati do studenoga 1946. Josip Badalić, književni povjesničar, putopisac i prevoditelj bio je primjer istaknutog intelektualca. Za vrijeme Prvog svjetskog rata dospio je u rusko zarobljeništvo, što će ga obilježiti u smislu otkrivenog interesa za kulturu i povijest ruskog naroda. Napisao je brojne studije i knjige o ruskim piscima te izučavao rusko-hrvatske književne i kulturne veze.²¹ Za vrijeme Drugog svjetskog rata nije se politički kompromitirao, pa je zbog svoga rusofilstva, s obzirom na

---

¹⁶ Blagajnik je postao Vladimir Vuković, za članove književno-umjetničkog odbora izabrani su dr. Ivo Hergešić, dr. Antun Barac, Stanko Šimić, Miroslav Krleža, Đuro Tiljak, Vjekoslav Kaleb, Joža Horvat, Luka Perković, a za njihove zamjenike Marin Franičević i dr. Josip Torbarina. U gospodarski odbor izabrani su Stanko Škara, dr. Jaroslav Šidak, Vladimir Popović, Zdenko Štambuk, Ljerka Premužić, a za njihove zamjenike Jure Kaštelan i Ante Šimčik. U revizioni odbor ušli su Lujo Thaller, Nikola Rubčić i Andrija Kovačević. Kao počasni predsjednik MH biran je književnik Vladimir Nazor.

¹⁷ Šicel, M. *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Školska knjiga, 1997. Str. 118-121.

¹⁸ Nikolić, M. *Fragmenti iz moga života*. U: *Autobiografije hrvatskih pisaca*. Ur. Vinko Brešić. Zagreb: AGM, 1997. Str. 565.

¹⁹ HAZU, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe. Odsjek za povijest hrvatske književnosti. Arhivski fond Društvo književnika Hrvatske, kut. 1, koverta dokumenata Mihovila Nikolića, 2.9.1948.

²⁰ Isto, kut. 1, br. 103, 11.2.1948.

²¹ *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Kolo 13, knj. 121/I. Zagreb: Matica hrvatska, 1983.

status SSSR-a kao neprijepornog uzora novostvorenoj socijalističkoj Jugoslaviji, bio logičan izbor za potpredsjednika književno-umjetničkog odbora MH.

Za potpredsjednika Gospodarskog odbora 1945. izabran je msgr. dr. Svetozar Ritig, svećenik, povjesničar i političar koji je tu dužnost u MH obavljao do početka 1948. godine. Obrazovan i širokog duha, još od mladosti bio je sljedbenik Strossmayerovih načela i ujedinjenja naroda na federalističkim načelima te kao takav još jedan politički ispravan kandidat za visoko mjesto u MH. Za vrijeme Drugog svjetskog rata novčano je pomagao partizanski pokret i aktivno radio na suživotu Crkve i države. Na njegov je poticaj ZAVNOH 25. kolovoza 1944. osnovao Komisiju za vjerske poslove, a 1945. osnovana je i Državna komisija za vjerska pitanja,²² kada se pri Predsjedništvima zemaljskih vlada formiraju i zemaljske komisije. U poratnom razdoblju Ritig se posvetio sređivanju odnosa između Katoličke crkve i države, jer je smatrao da se u Jugoslaviji neće moći ostvariti međunacionalno jedinstvo, ako se ne riješe crkveno-državni odnosi.²³

MH i „slavenstvo“

U FNRJ je nakon rata, a u cilju odmaka od nacionalističke ideologije NDH, ponovo oživljena koncepcija slavenstva koja je postala aktualna i zbog bliskosti nove Jugoslavije sa SSSR-om i državama istočnog bloka. Slavenstvo se počelo poticati i zbog novog vrednovanja tradicije prema doktrini KP, pri čemu se u federaciji, iako se poštivala nacionalna forma, nije smjela isticati nacionalna ili vjerska pripadnost. Stoga je kulturna politika vlasti bila orijentirana na proučavanje upravo te slavenske sastavnice baštine.²⁴

Već na prvoj Izvanrednoj skupštini MH u srpnju 1945. Stjepan Kranjčević je naglasio ponovni zaokret Matice prema slavenstvu evocirajući ilirske težnje sveslavenskoj uzajamnosti, protežući ilirski i slavenski duh od Ljudevita Gaja do Antuna Radića i kroz cijelu Matičinu povijest (osim u vrijeme NDH). Osvrćući se na težnje osnivača Matice istaknuo je: „(...) da je duh, koji su Matici oni udahnuili, duh uske zajednice s najbližom braćom na slavenskom jugu, duh bratske povezanosti i oslonca na ostalu slavensku braću, a u prvom redu na veliki ruski narod, duh demokratizma i socijalne pravde onaj duh, kojim i mi dišemo i u kojemu smo voljni nastaviti njihovo djelo...“²⁵

Od 1945. se u skladu s ponovno aktualiziranim slavenstvom počinju razradivati izdavački programi i izdavati slavenski pisci u okviru novoformirane „Slavenske knjižnice“, proučava se slavenska baština, a hrvatska u manjoj mjeri.

²² *Službeni list FNRJ*. 62(1945), 21.8.1945.

²³ Više o Ritigu u Matijević, M. Svetozar Rittig - teolog i političar. *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*. 2003, str. 91-97; Akmadža, M. Prilog poznavanju političkog djelovanja mons. Svetozara Ritiga. *Historijski zbornik* (Zagreb). 54(2001), str. 137-158; Petešić, Č. *Katoličko svećenstvo u NOB-u 1941-1945*. Zagreb : Vjesnikova press agencija, Globus, 1982. Str. 130-154;
http://hr.wikipedia.org/wiki/Svetozar_Ritig (15.1.2011)

²⁴ Radelić, Z. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza*. Zagreb : Školska knjiga, 2006. Str. 165.

²⁵ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Govor Stjepana Kranjčevića *Značenje Matice hrvatske u prošlosti*, na prvoj Izvanrednoj skupštini MH u Zagrebu, 15.7.1945, kut. 45.

Književni časopis Matice *Hrvatsko kolo*, koji je također obnovljen u novoj državi, u svom je prvom broju donio programatski uvodnik dr. Zlatana Sremca „Što je novi slavenski pokret i što hoće“. Sremec je bio član prokomunističkog IO HRSS-a, dužnosnik ZAVNOH-a, Sabora i Vlade NRH. U navedenom uvodniku uvećao je „novi slavenski pokret“, stvoren u ratnom i poratnom periodu, koji je do sada „ne samo obuhvatio sve slavenske zemlje, već se proširio i među svima Slavenima od Amerike sve do Australije i u svim krajevima svijeta gdje stanuju Slaveni. No još i više od toga, ovome pokretu pristupaju svi slobodoljubivi narodi svijeta, sve demokratske i progresivne sile.“²⁶ Također je naširoko razradio povijesnu ulogu slavenskih naroda, a naročito u Drugom svjetskom ratu kada su postavljeni temelji za taj „novi, demokratski, napredan i miroljubiv“²⁷ slavenski pokret te za „stvarno prijateljstvo i bratstvo svih slavenskih naroda“.²⁸ Kao glavni zadatak novog slavenskog pokreta autor je isticao obranu mira, demokracije i slobode naroda u čemu su, prema njegovom mišljenju, prednjačili slavenski narodi te je veličao zasluge Slavena na raznim poljima društvenog razvoja. Iako izrazito ideološki obojen i neutemeljen na realnosti, taj je članak pokazao tadašnje politički zadano usmjerenje koje će se vrlo brzo promijeniti, a san o slavenskoj solidarnosti i uzajamnosti razbiti i dovesti do naglog otrežnjenja izazvanog sukobom s Informbiroom.

No, 1945. takav razvoj događaja još nije bio na vidiku, a 1946. je održan i prvi poslijeratni Slavenski kongres u Beogradu. Tamo je, kao i u svim drugim slavenskim zemljama, osnovan i (*Sve*)*slavenski komitet* kojem se obratila i MH s porukom „da će se ova najstarija hrvatska kulturna institucija u svom djelovanju i radu rukovoditi principima koji idu za stvaranjem i produbljivanjem sveslavenske solidarnosti na kulturnom polju“,²⁹ naglašavajući da „spas i blagostanje hrvatskog naroda leži isključivo u njegovoj čvrstoj povezanosti sa srpskim i ostalim slavenskim narodima, osobito u čvrstoj povezanosti s moćnom slavnom Rusijom, zaštitnicom svih Slavena“.³⁰

Slijedom toga, krajem 1946. na plenumu *Slavenskog komiteta Jugoslavije* odlučeno je da se u centrima svih republika osnuju republički slavenski komiteti. Tako je i Zagreb dobio zadatak da osnuje *Slavenski komitet Hrvatske*, što je povjereno dr. Zlatanu Sremcu. *Slavenski komitet Hrvatske* trebao je imati predsjednika, potpredsjednika, tajnika i 15 do 25 članova.³¹ Svi takvi komiteti drugih slavenskih zemalja ujedinjeni su pak u *Općeslavenski komitet* sa sjedištem u Beogradu, čiji je predsjednik bio Božidar Maslarić. U Beogradu je osnovan i časopis *Slavensko bratstvo* u cilju bolje suradnje sa slavenskim zemljama.

Sam projekt „slavenstva“ bio je politički koordiniran i odvijao se paralelno s konceptom nadnacionalne „jugoslavenske“ kulture, nametnute od strane vlasti u cilju prevladavanja i potiranja nacionalnih razlika i izbjegavanja međunacionalnih sukoba,

---

²⁶ Sremec, Z. Što je novi slavenski pokret i što hoće. *Hrvatsko kolo* (Zagreb). 1(1948), str. 1-9.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto.

²⁹ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Dopis sa Izvanredne skupštine MH Sveslavenskom komitetu u Beogradu, 15.7.1945, kut. 45.

³⁰ Isto.

³¹ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Dopis R. Lalića iz Beograda, 7.2.1946.

budući da je nacionalno pitanje ostalo jedno od najvažnijih i neriješenih u tadašnjoj državi.³²

U književnosti se to manifestiralo uvođenjem novih pojmova - umjesto „jugoslavenske književnosti“, sada se pojavljuje „književnost jugoslavenskih naroda“, što je u praksi trebalo značiti da bi sve nacionalne književnosti bile svedene pod zajednički nazivnik. To „jugoslovenstvo“ počivalo je na premisi da Južni Slaveni čine jednu etničku grupu i da bi stoga u doglednoj budućnosti trebali biti ujedinjeni u zajedničku nacionalnu državu s jedinstvenim jezikom i kulturom. Iako je FNRR formirana na federalnom principu po kojem je svaka federalna jedinica imala određeni suverenitet, postojale su jake tendencije unitarizma, što se odražavalo i u kulturi, a naročito u jeziku i umjetnosti. Te su tendencije kulminirale 1954. donošenjem poznatog Novosadskog dogovora o jezičnom jedinstvu.³³

Forsirani koncept „slavenstva“ ugasio se prvenstveno zbog sukoba Jugoslavije i SSSR-a kad se Jugoslavija u potpunosti odvojila od „istočnog bloka“, a „slavska uzajamnost“ postala suvišna. Koncept „jugoslavenske kulture“ je, naprotiv, ostao aktualan dugi niz godina.

MH 1945-1948.

Zaključcima prve izvanredne sjednice MH je i službeno započela novo razdoblje svog djelovanja. Književno-umjetnički i Gospodarski odbor krenuli su s redovitim sjednicama, a došlo je i do promjene u načinu izdavanja knjiga - umjesto dotadašnjih „kola“ prešlo se na sustav pojedinih „knjižnica“. Iako taj sustav publikacijskih tematskih serijala knjiga nije bio posve nov, jer je prvi put uveden u MH krajem 1930-ih godina, sada je novo bilo to, što su te knjižnice uređivali pojedinci - urednici. Takav je način odabira i tiskanja knjiga predstavljao svojevrsan presedan, jer je kroz cijelo 19. i 20. stoljeće praksa bila da se za književni repertoar Matice brinuo njen *Književni odbor*. Članovi odbora dobivali bi rukopise na čitanje, a na sjednicama odbora podnosili su izvješća o tim knjigama i na osnovi njihovih mišljenja donošene su odluke o tiskanju pojedinih djela. Od 1945. su, dakle, urednici knjižnica ili pojedinih knjiga postali pojedinci, pri čemu je važno naglasiti da su redom bili vrhunski stručnjaci i autoriteti u povjerenim im granama književnosti. MH općenito je težila profesionalizmu i što kvalitetnijem odabiru i produkciji svojih izdanja.

U prvoj poslijeratnoj godini tiskan je novi svezak *Hrvatskog kola*, koncipiran kao zbornik posvećen NOB-u, zatim zbornik novela književnika antifašista poginulih u Drugom svjetskom ratu *Posmrtna počast*,³⁴ djelo Antuna Barca *Madžuranić*, Marina Franičevića *Govorenje Mikule Trudnega* te povijesno djelo Imbre Tkalca *Uspomene iz Hrvatske*. Sve su knjige tiskane u nakladi od po 5.000 primjeraka.³⁵

Veliku su ulogu u odabiru izdanja za tisak, uz Matičine stručnjake, imali i članovi već spomenutog Agitpropa, ali i Ureda za informacije Predsjedništva Vlade NRH.

³² Radelić, Z. Str. 249.

³³ Isto, str. 347-348.

³⁴ Uvrštena su djela Augusta Cesarca, Grgura Karlovcana, Hasana Kikića, Ivana Gorana Kovačića i Pavleka Miškine.

³⁵ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Popis izdanja MH od oslobođenja do listopada 1948, kut. 99.

Taj je Ured također bio pod političkim rukovodstvom Agitpropa CK KPH, formiranog iz Odjela informacija ZAVNOH-a. Nakon rata Ured za informacije vodili su Ljubo Drndić, Nikola Rubčić i Petar Šegvić.³⁶ Izdavačka poduzeća su se u pitanjima izdavaštva uz navedena tijela konzultirala i s Komisijom za pregled knjiga koja je djelovala u sastavu Ministarstva prosvjete NRH.³⁷

Tijekom 1945. godine članovi Književno-umjetničkog odbora raspravljali su o književnim djelima koja bi trebala imati prioritet kod izdavanja. Takva je lista sastavljena zbog ideoloških, ali i praktičnih razloga. Trebalo je razlučiti koji su književnici svojim radom u „pravilnom“ književnom pravcu, zadanom diktatom države, zaslužili da njihova djela tiska upravo MH, a drugi je razlog bio praktične naravi - nedostajalo je papira za tiskanje svih željenih knjiga. Jedan je od prijedloga bio i tiskanje djela starijih autora: „(...) dužnost Matice hrvatske bila bi da izdaje izbor djela naših starih pisaca koji su danas poznati tek po imenu i to: Mihanovića, Račkoga, Kurelca, Kukuljevića, Šuleka i Vebera...“.³⁸ No taj se prijedlog tijekom sljedećih godina nije uspio realizirati.

Joža Horvat, koji je tada bio jedan od najaktivnijih u Matici, član Književno-umjetničkog odbora, no ujedno i član Agitpropa CK KPH od 1945, poticao je proširenje kulturno-prosvjetnog rada Matice i predlagao da se organiziraju njeni pododbori. No, za tako nešto tada je još bilo prerano, početak će se ispunjavati tek od 1953.³⁹

Da se članovi Matice nisu namjeravali baviti isključivo izdavaštvom, što im je bilo namijenjeno od vrhovne vlasti, svjedoče njihovi planovi o pomoći u suzbijanju nepismenosti, zatim planiranje pomoći diletantskim kazališnim društinama te organiziranje akademija i koncerata.⁴⁰ Horvat je već 1945. predložio osnivanje prije spomenutih knjižnica za pojedine vrste književnih djela i to: Knjižnicu klasika jugoslavenskih naroda, Znanstveno-popularnu knjižnicu i Dječju knjižnicu, što je i prihvaćeno,⁴¹ a početkom 1946. osnovane su i Slavenska knjižnica (urednici su bili dr. Josip Badalić, Stjepan Kranjčević i Jaroslav Šidak), knjižnica za izdavanje djela Shakespeara (urednik dr. Josip Torbarina),⁴² zatim knjižnica Svjetski pisci koja je izdavala klasična i suvremena djela stranih pisaca, osim slavenskih. Za urednika te knjižnice izabran je dr. Ivo Hergešić koji je i inicirao njeno formiranje smatrajući kako je potrebno obnoviti knjižnicu „Svjetski pisci“, ali „u duhu današnjeg vremena i u skladu s današ-

³⁶ O radu Ureda za informacije vidi Spehnjak, K. Vlast i javnost u Hrvatskoj 1945.-1952. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 32, 3(2000), str. 509; HR HDA 324. Ured za informacije pri Predsjedništvu vlade NRH (1945-1952), br. 399/48, kut. 1, opći spisi - izvještaj Predsjedništvu Vlade NRH; isto br. 408, 5.2.1948, kut 1, opći spisi; HR HDA 1220. CK SKH, Agitprop, Izvješće Agitprop komisije CK KPH Agitpropu CK KPJ - O radu Ureda za informacije pri Predsjedništvu Vlade NRH, 6.12.1951.

³⁷ Komisiju su činili dr. Ante Ramljak, dr. Ilija Jakovljević, Jelka Mišić, dr. Ivo Lapenna i Vinko Lalić.

³⁸ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik sjednice Književno-umjetničkog odbora MH od 15.9.1945, 64.

³⁹ Osnivanje pododborova krenut će od 1953. u Splitu, te 1954. u Zadru, Rijeci i Dubrovniku.

⁴⁰ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik sjednice Književno-umjetničkog odbora MH od 29.11.1945, kut. 64.

⁴¹ Osnivanje tih knjižnica odobreno je na sjednici MH od 24.11.1945; HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik sjednice od 24.11.1945.

⁴² Ravlić, J. *Matica hrvatska 1842-1962*. Zagreb: Matica hrvatska, 1963. Str. 203.

njim potrebama“.⁴³ To je smatrao važnim pogotovo stoga što su i druge nakladničke kuće objavljivale strane autore, pa „(...) nema razloga da Matica Hrvatska apstinira, s tim više što je takve knjige već izdavala pa postoji i neka tradicija (...) stoga predlažem odboru Matice hrvatske da se bez odlaganja dade na ostvarivanje svoje zamisli, objavljujući smjesta kolo od dvanaest knjiga koje će izaći tečajem ove godine...“⁴⁴

Ipak, Agitprop CK KPH je bio taj koji je odobravao ili nije odobravao izdavačke planove svih nakladničkih kuća u Hrvatskoj, pa tako i Matice. Niti jedna promjena u Matici nije se događala bez nadzora i odobrenja vlasti, a djelatnici Agitpropa sjedili su u svim važnijim ustanovama i institucijama u Hrvatskoj. Joža Horvat je, kako je već napomenuto, bio član Agitpropa, a u Matici je trebao predstavljati realizatora službene kulturne politike. No čini se da taj zadatak nije obavljao kako je bilo zamišljeno. Zanimljiva je ta njegova dvojnost - s jedne strane član je tijela direktno zaduženog za cenzuru sveukupnog kulturnog i književnog rada u Hrvatskoj, dok je s druge strane aktivni pripadnik kulturnih ustanova koje se bore za slobodu stvaralaštva i umjetničkog izražavanja. Kako pomiriti te dvije uloge? Nameće se zaključak da je upravo u cilju slobodnijeg rada u MH i Društvu književnika Hrvatske, čiji je bio tajnik, Horvat prihvatio rad u Agitpropu.

U vrhu vlasti vladalo je, međutim, nezadovoljstvo njegovim radom. Vladimir Bakarić, član Politbiroa CK KPH i predsjednik Vlade NRH smatrao je da „Jožu bi trebalo isterati iz Agitpropa (...) Treba Jožu maknuti jer on vraća unazad ono protiv čega smo se ranije borili i protiv čega smo izvojevali pobjedu. On nema za Agitprop uslova. Tu treba postaviti nekoga pa i slabijega, tko ima uslova za učiti.“⁴⁵

Zanimljivo je primijetiti da Bakarić traži da se na njegovo mjesto postavi netko „slabiji“, ali tko „ima uslova učiti“. Horvat je očito bio dosta utjecajan i iskusan, ali izgleda da je kod njega došlo do određenog otrežnjenja u odnosu na slijepu partijsku poslušnost i odanost koja se od svih članova Agitpropa očekivala. To se može iščitati i iz Bakarićevih riječi, „on vraća unazad ono protiv čega smo se ranije borili...“. Njegovi potezi već i tada - član je uredništva književnog časopisa *Republika*, koji kod vlasti nije bio omiljen, ostavka na uredništvo u *Naprijedu*, službenom organu CK KPH zbog konceptijskih neslaganja (Horvat je smatrao da osim partijskih direktiva, u list treba unijeti i teme o svakodnevnom životu građana, što nije prihvaćeno), te snažno angažiranje u Matici u sljedećim godinama u cilju širenja njezina programa od izdavaštva na veći raspon kulturnog, a poslije i političkog djelovanja, ukazuju da je Horvat krenuo putem širim od onog ideološki zacrtanog. Iako je bio ratni politički komesar i partijski borac, uvjereni antifašist i komunist, u pitanjima kulture i kulturne, a napose literarne slobode, nije se slagao sa zadanim normama, što nije nailazilo na odobravanje vlasti. Njegov otklon od socrealističke norme bit će sve očitiji, a kulminirat će cenzurom filma „*Ciguli-miguli*“, snimljenog po njegovom scenariju (1952), koja je potrajala sve do 1989. godine.⁴⁶ Razočaran javnom osudom svog lika i djela, Horvat je cen-

⁴³ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik sjednice zajedničkog odbora MH od 26.4.1946, kut. 56.

⁴⁴ Ravlić, J. *Matica Hrvatska*. Str. 203.

⁴⁵ Zapisnik sa sjednice CK KPH održane 11.12.1945. u 15,30 h, str. 147-153. Vidi *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945-1952*. Sv. I. Prir. B. Vojnović. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2005.

⁴⁶ Horvat, J. *Svjedok prolaznosti*. Zagreb : Neretva, 2005. Str. 147-148.

zuru filma označio kao „svojevrsnu raskrnicu, nešto nalik rastavi braka između mene i partije“,⁴⁷ kada je napustio politiku i posvetio se privatnom životu i književnom radu.

U poslijeratnom razdoblju došlo je do daljnjih promjena u strukturi i radu Matice - zaključeno je da u cilju osuvremenjivanja rada Matice treba revidirati njezina pravila. Njima je utvrđeno da je svrha MH „širiti nauku i unapređivati narodnu prosvjetu uopće, unapređivati hrvatsku i širiti slavensku lijepu knjigu, unapređivati glazbenu i likovnu umjetnost te pomagati zaslužne domaće pisce i umjetnike, a ponajprije svoje članove“.⁴⁸

I glede članstva Matice došlo je do određenih promjena, pa su tako iz njezinih pravila djelomice brisani tzv. „članovi zakladnici“, prije znani kao „utemeljitelji“, a zamijenjeni su izabranim „članovima radnicima“. Oni sudjeluju u radu Matice na način da recenziraju knjige, prevode, čak i napišu određeno djelo prema Matičinom programu.⁴⁹ „Umjesto članova zakladnika njezinu bi kičmu imali sačinjavati svi naši istaknutiji javni radnici, s različitih područja rada, koji imaju smisla za kulturni rad, za Maticu i koji bi bili voljni da na sebe preuzmu neke obaveze...“⁵⁰

Nova pravila usvojena su na Glavnoj godišnjoj skupštini MH 24. studenoga 1946. te odobrena od Ministarstva unutarnjih poslova savezne vlade. Članove MH prema novim pravilima čine: „radnici, koji su dužni unapređivati djelovanje društva naučnim, književnim ili umjetničkim radom, suradnjom u stručnim odborima ili drugim kojim načinom prema odredbama § 1; zakladnici, koji su uplatili Din. 1.000.-, ali gube prava, ako tri godine redom ne kupe izdanja MH:⁵¹ prinosnici, koji se pretplate na redovna godišnja izdanja; počasni članovi, koje izabere glavna skupština i dobrotvori, koji daruju Matici barem din. 3.000.“⁵²

Za članove radnike odbor Matice primao je one kulturne i javne radnike (književnike, umjetnike, znanstvenike i razne stručnjake), koji su svojim radom pomagali Maticu u njezinom radu.⁵³ Određene su i stalne komisije - književna, gospodarska i komisija za pripremanje poučnih knjiga i redovnih izdanja, a utvrđeno je i pravo Matice da u cilju postizanja svojih ciljeva i širenja svojih izdanja osniva podružnice, što još neće biti provedeno.⁵⁴ U okviru MH djelovala je i „Komisija za čišćenje jezika“, čija je zadaća bila usklađivanje izdanja s hrvatskim književnim jezikom.⁵⁵

Svake se godine na godišnjim skupštinama birao novi Odbor MH. Godine 1946. za predsjednika je ponovno izabran Mihovil Nikolić, a za potpredsjednike

---

⁴⁷ Isto, str. 159.

⁴⁸ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik Glavne godišnje skupštine MH, 24.11.1946, kut. 45.

⁴⁹ Vidi Ravlić, J. *Matica Hrvatska*. Str. 203.

⁵⁰ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik sjednice Zajedničkog odbora MH od 28.9.1946, kut. 64.

⁵¹ Uskoro su članovi zakladnici u potpunosti brisani iz Matičinih Pravila.

⁵² HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik Glavne godišnje skupštine MH, 24.11.1946, kut. 45.

⁵³ U 1947. godini ponovo dolazi do djelomične reorganizacije MH kada je osnovano pet sekcija za članove radnike: 1. za književnost i jezik, 2. za umjetnost, 3. za povijest, 4. za filozofiju, društvene nauke i ekonomiju i 5. za prirodne nauke i geografiju. Članovi radnici mogli su odabrati u kojoj sekciji žele raditi, a još su veći značaj dobili na sljedećoj Glavnoj godišnjoj skupštini održanoj 29. veljače 1948. kada oni jedini imaju pravo glasa.

⁵⁴ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik Glavne godišnje skupštine MH, 24.11.1946, kut. 45.

⁵⁵ Isto.

Slavko Kolar i dr. Svetozar Ritig.⁵⁶ Slavko Kolar, koji je u predsjedanju zamijenio bolesnog Mihovila Nikolića, naglasio je da Matica u svom djelovanju treba biti „hrvatska i slavenska“⁵⁷ i u tom duhu će odbor voditi Maticu. Na sjednici zajedničkog odbora 30. studenoga 1946. izabrani su i novi glavni tajnik Petar Šegedin, blagajnik Vladimir Vuković te članovi književne, gospodarske i komisije za poučna i redovna izdanja.

MH bila je poznata i po visokoj kvaliteti i ljepoti opreme svojih izdanja. Izvedbe naslovnih strana većine knjiga 1947. godine radili su Ljubo Babić (za Izabrana djela G. Flauberta, Izabrana djela L. N. Tolstoja i za knjižnicu Svjetski pisci), zatim Vilim Gliha (knjižnica Slavenski pisci) i Željko Hegedušić (redovna izdanja MH).

No, vlast je i dalje pratila i organizirala kulturno-umjetnički rad u NRH, a time i rad Matice o kojoj je, u širem okviru, raspravljala na svojim sjednicama. Za rad MH Marko Belinić, član Politbiroa CK KPH konstatirao je da ona „neće moći da okupi i pravilno rukovodi naučnim radnicima nego da to treba da učine klubovi naučnih radnika, i radi toga smatram da ne treba Maticu hrvatsku proširivati.“⁵⁸ Slične stavove zastupao je i Stevo Tehek rekavši da „Matica hrvatska ne bi trebala da se proširuje na cijelu zemlju jer u njoj nemamo dovoljno ljudi - to treba razmisliti.“⁵⁹ To bi se moglo protumačiti i činjenicom da na raspolaganju nije bilo dovoljno obrazovanih, ali i ideološki podobnih, vlasti sklonih ljudi koji bi mogli zadovoljavajuće obavljati taj posao. Vladimir Bakarić zaključio je tu raspravu naglasivši da „Matica neka ostane samo izdavačko preduzeće i tu ne treba ništa forsirati, jer ćemo u nju inače naforsirati više neprijateljskih elemenata.“⁶⁰

No, u prilogu zapisnika u elaboratu „Organizazione primjedbe na našu agitaciju i propagandu“ navodi se nešto sasvim suprotno: „Matica hrvatska s uspjehom je obnovila svoj nakladni rad, ali ona treba da postane neka vrsta organizacije svih kulturnih radnika i to naročito izvan Zagreba. Zato će se pristupiti osnivanju podružnica u provinciji.“⁶¹

Nejasno je kako je došlo do ovog proturječja, ali je vidljivo da se ništa u Matici nije smjelo odvijati bez kontrole i dozvole političkih tijela u državi. Iz navedenih se izvješća vidi kako vlasti nisu blagonaklono gledale na ideje o osnivanju Matičinih pododbora u neposrednom poslijeratnom razdoblju, jer je kao i u cijeloj državi, tako i u kulturi vladao centralizam. Osnivanjem pododbora Matica bi ojačala, a njezina djelatnost bi se teže mogla kontrolirati, jer bi bilo više žarišta rada. Osim toga, bilo je poznato kakvu je ulogu u predratnom razdoblju odigrao dio Matičinih pododbora - uz svoju kulturnu ulogu, zadobili su i veliku političku, postajući središtima okupljanja

---

⁵⁶ Ostali odbornici bili su dr. Josip Badalić, Antun Barac, Ivan Dončević, Marin Franičević, Krsto Hegedušić, dr. Ivo Hergešić, Vjekoslav Kaleb, Stjepan Kranjčević, Miroslav Krleža, Luka Perković, Vladimir Popović, dr. Ivo Supek, Petar Šegedin, dr. Jaroslav Šidak, dr. Stanko Šimić, Zdenko Štambuk, dr. Josip Torbarina i Vladimir Vuković. U Nadzorni odbor birani su Josip Horvat, Andrija Kovačević, Nikola Rubčić, Ante Šimčik i dr. Lujo Thaller.

⁵⁷ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik Glavne godišnje skupštine MH, 24.11.1946, kut. 45.

⁵⁸ Zapisnik sa sjednice plenuma CK KPH od 27.12.1946 U: *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945-1952*. Str. 281, 283.

⁵⁹ Isto, 282.

⁶⁰ Isto, 283.

⁶¹ Isto, Prilog Zapisniku, elaborat *Organizazione primjedbe na našu agitaciju i propagandu*, 292.

nacionalista povezanih s ustaškim pokretom. Jačanje Matice u vrijeme posvemašnjeg centralizma nije se moglo niti smjelo dozvoliti. Stoga će do ostvarenja ideja Jože Horvata o osnivanju pododbora iz 1945, doći tek 1953. kada je cijela država bila zahvaćena društvenim i političkim promjenama koje su nastupile kao krajnji rezultat razlaza sa Staljinom - postupnom, ali ograničenom liberalizacijom i decentralizacijom.

Agitprop CK KPJ imao je i dalje zadnju riječ vezano uz poslovanje Matice i njihova planirana izdanja. Na svojim sjednicama njegovi su članovi raspravljali o pojedinim knjigama predloženima za tiskanje od strane MH: „Iz plana Matice hrvatske treba izostaviti Čapekov „*Običan život*“, Floberova cjelokupna djela (kao cjelokupna!) i knjigu o 1848. godini(...) Iz plana se ne vidi kakva bi ta knjiga trebala da bude, kakav bi bio njen stav prema 1848. u Hrvatskoj i Vojvodini, da li bi se bavila seljačkim pokretima i bunama 1848. itd. A od toga zavisi da li knjigu treba izdati ili ne. No, bilo kako bilo, o izdavanju knjige koju bi pisali i uređivali Vasa Bogdanov, Matasović, Barac itd. - ne može biti ni riječi.“⁶² Tako su se donosile odluke o tome koja će knjiga stvarno biti tiskana, a koja ne.

Izdavačka djelatnost u razdoblju od godišnje skupštine u studenom 1946. do sljedeće u veljači 1948. nastavila se razvijati, no kako Matica više nije bila jedino izdavačko poduzeće u Hrvatskoj, bilo je potrebno usuglasiti se s ostalim izdavačima oko područja djelatnosti kako ne bi došlo do preklapanja programa. Matici je, kao najstarijoj takvoj ustanovi dodijeljeno izdavanje domaće i strane klasične književnosti, zatim izdavanje izbora ili kompleta klasičnih autora te domaćih mladih autora. I dalje se izdavalo prema sustavu pojedinih knjižnica prema sljedećoj podjeli: redovna izdanja, zatim Slavenska knjižnica, knjižnica Svjetski pisci, Suvremena knjižnica, Omladinska knjižnica, Prirodno-znanstvena knjižnica, Izvanredna izdanja, Sabrana djela Lava Nikolajeviča Tolstoja, Sabrana djela Williama Shakespearea i Knjižnica grčko-rimskih klasika. Ukupno je tiskana 31 knjiga u nakladi od 151.000 primjeraka. Godine 1947. prosječna naklada pojedinog djela iznosila je 5.300 primjeraka.

Matica je i u distribuciji knjiga razvijala svoju djelatnost. U 1946. godini izdala je 22 djela ukupne naklade od 115.200 primjeraka, a 1947. 23 djela ukupne naklade od 122.000 primjeraka. Godine 1946. bilo je prodano ukupno 76.517 knjiga, a 1947. godine 99.570 knjiga, što je značilo porast od 30%. Od toga je najvažnije tržište predstavljala Hrvatska u kojoj je 1946. prodano 71% svih distribuiranih knjiga, dok je u ostalim republikama prodano 29% (od toga u Srbiji s Vojvodinom 21,5%). Godine 1947. taj je odnos u korist Hrvatske bio 62,3%, dok je u ostalim republikama prodano 37,7% knjiga (od toga u Srbiji s Vojvodinom 26%).⁶³ Najviše je interesa bilo za djela iz Omladinske i Prirodoslovne knjižnice te za beletristiku, osobito onu s tematikom iz Drugog svjetskog rata. Traženi su bili i prijevodi djela slavenskih književnosti.

U to se vrijeme postavilo i pitanje najboljeg načina distribucije Matičinih knjiga. U dotadašnjoj praksi veliku su ulogu u tome imali Matičini povjerenici koji su radili na terenu. No, sada je sve više čitatelja željelo samo odabirati koje će knjige kupiti, pa je bila potrebna određena reklama Matičinih izdanja. Matica je tako počela

⁶² HR HDA 1220. CK SKH, Agitprop, Uputa Agitpropa CK KPJ Agitpropu CK KPH, 17.1.1947.

⁶³ Ravlić, J. *Matica hrvatska*. Str. 211.

objavljivati informacije o novim knjigama u novinama (*Vjesnik*),⁶⁴ a dobila je i ponudu Oglasnog zavoda Hrvatske za oglašavanje u radioemisiji „Naša knjižarska djelatnost“.⁶⁵ Ipak, najvažnije je bilo distribuirati Matičine knjige u knjižare. Kao najbolje rješenje nametnulo se otvaranje jedne ili više Matičinih knjižara. Upravni odbor Matice to je odobrio, uz uvjet da ta knjižara ne smije biti samo obična trgovina, nego i mjesto gdje zainteresirani mogu dobiti informacije o Matici i njenim izdanjima, kulturnim akcijama i slično, a pored Matičinih izdanja prodavala bi se i izdanja ostalih izdavača.

No, taj plan tada još nije mogao biti proveden. Matica je u više navrata tražila od Planskog sektora Gradskog narodnog odbora da joj se dodijeli prostor u centru Zagreba u Ilici 15 za otvaranje svoje knjižare, no nije bilo zadovoljavajućeg odgovora. „Matica hrvatska je najstarije nakladno poduzeće i nema svoje knjižare, što otežava njezinu neposredniju vezu sa širokim narodnim masama. Molim Vas za što hitnije rješenje ove molbe“,⁶⁶ pisali su čelnici MH nadležnima. Budući da na ovu molbu nije bilo odgovora, a traženi prostor nije dobila, Matica ponovo šalje molbu istom tijelu, pozivajući se na svoju kulturnu tradiciju, ovaj put za lokal u Ilici 1a: „Matica hrvatska je najstarija i najreprezentativnija kulturna ustanova hrvatskoga naroda. Matica hrvatska nastavlja napredne kulturne tradicije hrvatskoga naroda, Slavena i ostalog naprednog čovječanstva. U općem poletu kulturnih inicijativa i kulturnih proizvoda kakav se očituje poslije Oslobođenja, Matica hrvatska ne može da zaostane za drugim ustanovama (...). Da bi ona ostala i prema suvremenoj praksi kulturna ustanova širokih narodnih masa ona mora da otvara u prometnim centrima svoje knjižare. Prva treba da bude u Zagrebu...“.⁶⁷ Narodna vlast, međutim, nije odobrila Matici otvaranje svoje knjižare ni te, niti sljedećih godina.

Na glavnoj godišnjoj skupštini u veljači 1948. izabran je novi Upravni odbor i novi potpredsjednik MH Jakša Ravlić, koji je na toj dužnosti zamijenio Slavka Kolara.⁶⁸ Za glavnog tajnika izabran je Petar Lasta, za pomoćnog Oto Šolc, za blagajnika ponovo Vladimir Vuković.⁶⁹ Jakša Ravlić, novi potpredsjednik MH, bio je književni i kulturni povjesničar, a poznat je i njegov povijesni pregled djelatnosti MH od 1842. do 1962. Godine 1948. prvi put je postao potpredsjednikom MH, a tu će dužnost obavljati ponovo od 1950. do 1953. Ravlić će uskoro postati i predsjednikom MH (1954-1968), kada će MH ostvariti svoj najveći procvat u komunističkoj Jugoslaviji, nastavljajući tradiciju najjače hrvatske kulturne ustanove, koja je preuzimala i političku ulogu.⁷⁰

---

⁶⁴ *Vjesnik* je kao najvažniji hrvatski dnevnik objavljivao i članke o radu MH - obično vezano uz održavanje Godišnjih skupština.

⁶⁵ HR HDA 1567. Matica hrvatska, dodatak fondu, Dopis Oglasnog zavoda Hrvatske, br. 307/47, 23.12.1947.

⁶⁶ HR HDA 1567. Matica hrvatska, dodatak fondu, Molba MH za dodjelu prostora, br. 243/48, 7.7.1948.

⁶⁷ HR HDA 1567. Matica hrvatska, dodatak fondu, Molba MH za dodjelu prostora, br. 279/48, 24.7.1948.

⁶⁸ Ostali novi odbornici bili su Petar Lasta, Marijan Matković i Oto Šolc, koji su zamijenili Ivana Dončevića, Krstu Hegedušića, Miroslava Krležu, Luku Perkovića, Stanka Šimića i Zdenka Štambuka. U novom Nadzornom odboru su Gustav Krklec, Zoran Palčok i Dragutin Tadijanović, koji su zamijenili Andriju Kovačevića, Nikolu Rubčića i Antu Šimčika.

⁶⁹ Ravlić, J. *Matica hrvatska*. Str. 213.

⁷⁰ Vidi *Pet stoljeća hrvatske književnosti*.

Matica je od 1948. godine odlučila započeti s nagrađivanjem najboljih književnih djela tiskanih prema Matičinom planu za tu godinu. Godine 1948. nagrađeni su Ranko Marinković za knjigu proze, Vesna Parun za knjigu stihova, Slavko Kolar za knjigu proze i Mihovil Kobilica za prijevod „Pakla“ Dantea Alighierija. Znakovito je da je literarni rad svih nagrađenih pisaca bio napadan od strane partijskih vlasti, u prvom redu zbog ideološkog nesklada i neprimjerenosti u odnosu na socrealistički propisani diktat. No, to čelnike Matice nije spriječilo da upravo njih nagradi. Važno je naglasiti kako u izvorima ne postoje tragovi o tome da je KP reagirala na nagrađivanje „nepodobnih“ pjesnika, spriječila njihovo nagrađivanje ili u nekom vidu kaznila čelnništvo MH. To samo ukazuje na to kako partijska stega u kulturnoj politici i nije bila tolika kakvom se deklarativno željela prikazati.

U Matici se u velikoj mjeri pazilo kako na kvalitetu hrvatskih izdanja, tako i na visoku razinu prijevoda.⁷¹ Dr. Ivo Hergešić, koji je od 1946. bio zadužen za obnovu knjižnice „Svjetski pisci“, u tu je svrhu izvidio stanje među ostalim nakladnicima, uvidjevši kako „svi nakladnici objavljuju opširan program, u kojima važno mjesto zapremaju prijevodi t.z. svjetskih pisaca neslavenskih literatura...“.⁷² Iako je tada bilo preporučeno izdavati slavenske pisce, Hergešić je smatrao da djela stranih pisaca Amerikanaca, Francuza i Engleza, također treba izdavati, ne zanemarujući klasike, jer se time obavlja važna kulturna zadaća, a osim kulturne uloge, izdavanje takvih književnih djela bilo bi i vrlo rentabilno. Njegovi prijedlozi su prihvaćeni, pa su u prvom kolu knjižnice „Svjetski pisci“ tiskana djela H. de Balzaca, Gustava Flauberta, Anatolea Francea, Prospera Mériméa, Multatulija i Virginie Woolf, dakle većinom Francuza, a svako u nakladi od 5.000 primjeraka. U drugom kolu tiskana su po dva djela Dickensa, Verge i Lesagea, također u nakladi od po 5.000 primjeraka, osim Dickensova „Olivera Twista“ koji je tiskan u 7.000 primjeraka. Govoreći o kvaliteti prijevoda s kojima Hergešić nije u potpunosti bio zadovoljan, ističe kako on zamišlja posao prevoditelja: „Prevođenje je književni posao, a naš je ideal, da svaki prevodilac bude književnik, a ne prigodničar i diletant. Svaki je dobri prijevod u neku ruku stvaralački akt, a književni prevodilac kreator.“⁷³

Zbog preporuke izdavanja prijevoda slavenskih književnosti, broj tih izdanja bio je relativno velik. Članovi radnici Matice bili su zadovoljni svojim uspjesima na tom polju: „Mi smo od časa kad smo započeli s radom u Matici izdali 28 knjiga u redovnim i posebnim izdanjima. Možemo mirno zaključiti da je uspjeh do danas povoljan, a bit će to, može se reći, i ubuduće, jer smo već sebi stvorili veze u svim slavenskim središtima, naročito ruskim, češkim, poljskim i bugarskim, što će nam omogućiti da i dalje nastavimo s prijevodima...“.⁷⁴

---

⁷¹ Zanimljivo je na ovom mjestu spomenuti skandal koji se dogodio oko neuspjelog izdanja *Pripovjedaka* Ive Andrića. To je djelo, naime, dano Stanislavu Šimiću na korekturu sloga, no to je bilo loše napravljeno i došlo je do mijenjanja jezika. O tome svjedoči prepiska Matice i Ive Andrića u kojem autor protestira protiv takve korekture i ne prihvaća da se tako pripremljeno djelo da u tisak. To je uzrokovalo ponovnu korekturu *Pripovjedaka*, dodatne troškove Matice, ali je donijelo i propitivanje kriterija rada njezinih prevodilaca i lektora.

⁷² HR HDA 1567. Matica hrvatska, Svjetski pisci MH / Referat održan na sastanku članova radnika sekcije za književnost i jezik, 4.5.1948, dodatak fondu.

⁷³ Isto.

⁷⁴ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Izvještaj o sastanku članova - radnika MH od 16.3.1947, kut. 57.

I na sjednici književnog odbora MH raspravljalo se o planu izdavanja slavenskih pisaca: „Potrebno je radi pravca MH posvetiti pažnju književnostima svih slavenskih naroda. Za Slavensku knjižnicu odbori s pročelnicima za pojedine slavenske književnosti izradit će plan izdavanja za dulji period, a u *Kolu* će se davati pregled suvremenog kulturnog života u književnosti svih slavenskih naroda...“.⁷⁵

Kakav je bio omjer domaćih i stranih Matičinih izdanja? Matica je od 1945. do veljače 1948. izdala 22 djela domaćih autora, zatim 8 djela ruskih autora, 8 francuskih, 7 engleskih, po dva djela iz čehoslovačke, poljske i starogrčke književnosti i po jedno djelo talijanske, nizozemske i američke književnosti.⁷⁶

MH je svake godine izdavala sve veći broj svezaka, a veći je bio i izbor tiskanih knjiga. Kako je ipak „prva i glavna zadaća Matice hrvatske da štampa djela iz domaće književnosti“,⁷⁷ tako je i broj izdanih djela domaćih pisaca bio veći od onih stranih književnosti. Kao usporedbu rasta broja izdanih djela navedimo da je 1945. izdano 5 svezaka domaćih (4 hrvatska i 1 srpski pisac), 1946. godine 5 svezaka hrvatskih autora, 6 svezaka slavenskih i 10 svezaka pisaca drugih jezika, 1947. godine 7 svezaka hrvatskih autora, 7 slavenskih i 9 drugih, a 1948. godine 11 svezaka domaćih (10 hrvatskih i 1 srpski) pisaca, 6 slavenskih i 8 ostalih.⁷⁸ I u 1948. godini su zbog nedostatka papira naklade većine književnih djela bile oko 5.000 primjeraka, knjiga pjesama oko 3.000, dok samo važnija klasična djela dostižu naklade od 10.000 primjeraka. Potražnja i interes čitateljstva za Matičinim izdanjima bio je velik, što pokazuju podaci o brzini prodaje knjiga. Tako su najzanimljiviji naslovi rasprodani u roku od nekoliko mjeseci: Dickensov *Oliver Twist* u nakladi od 7.000 primjeraka rasprodan je u 6 mjeseci, Beretina proza (4.000 primjeraka) u 7 mjeseci, Dončevićeva u 4.000 primjeraka u 7 mjeseci, Tolstojevo *Uskrsnuće* (10.000 primjeraka) u 3,5 mjeseca, Danteov *Pakao* (4.000 primjeraka) prodan za 4 mjeseca, itd.

Matica je iz godine u godinu svoju djelatnost sve više razvijala, a i nastojala proširiti svoj rad na kulturnoj sceni. Isto tako, članovi Matice kontinuirano su naglašavali njezinu važnu ulogu hrvatske kulturne ustanove, koja je, doduše, morala biti ukalupljena u okvir socijalizma. Također je uvijek isticana uloga Matice u odnosu na druge kulturne ustanove - Jugoslavensku akademiju te Društvo hrvatskih književnika - kao prve i najvažnije među njima, ali se naglašavala i njezina različitost i posebnost u odnosu prema drugim izdavačkim poduzećima:

„I u ovoj godini je Matica hrvatska pokazala svoje osnovne karakteristike po kojima je ona narodna ustanova: pronoseći kroz ova vremena najsvjetlija naslijeđa naše kulturne prošlosti, ona je ostala hrvatska (...) Ali se ona u naše dane ispunjava novim socijalističkim sadržajem, u kome se sažimlju obje dosadašnje sile pokretnice i preobražavaju u novu moćnu sadržajnost (...) Iako je Matica hrvatska danas uglavnom nakladničko poduzeće, ona se od ostalih nakladničkih kuća razlikuje, što u njoj nije ni naglašen, ni posebno organiziran prodajni oblik djelatnosti i njezin je poslovni

⁷⁵ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik odborske sjednice MH od 16.4.1948, kut. 57.

⁷⁶ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Dopis državnom poduzeću „Jugoslovenska knjiga“, br. 63/48, 1.2.1948, dodatak fondu.

⁷⁷ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Izvještaj glavnog tajnika Petra Laste Glavnoj godišnjoj skupštini MH od 30. siječnja 1949, kut. 45.

⁷⁸ Kompletan popis izdanih djela vidi u Prilogu na kraju rada.

aparatus sveden na najmanju mjeru. Njezina redakcijska strana je reprezentativni i akcioni zbir kulturnih težnja i moći savremene Hrvatske. Redakciona mreža je ona specifičnost Matice hrvatske po kojoj se ona razlikuje od ostalih nakladničkih poduzeća i po kojoj ona čuva obilježje kulturne ustanove. Ta mreža sastoji se od aktivnog sudjelovanja članova radnika na plenarnim sastancima i putem sekcija u koncipiranju godišnjeg plana, u izlaganju referata i u konkretnoj diskusiji, u davanju kadra pisaca i prevodilaca, u ocjeni provođenja plana, u ocjeni Matičinih edicija (...) Ukratko, Matica hrvatska je sabiralište znatnog broja produktivnih snaga Zagreba i Hrvatske.⁷⁹

Prijelomna 1948. - odrazi u MH

Sukob Jugoslavije sa socijalističkim blokom i SSSR-om doveo je državu u nezavidnu vanjskopolitičku situaciju.⁸⁰ Stoga se tražila konsolidacija i lojalnost cijelog društva Komunističkoj partiji Jugoslavije. Solidarnost i angažiranost u borbi protiv napada Informbiroa bila je zadaća i svih kulturnih djelatnika, pa tako i djelatnika Matice.

Definirajući Matičinu ulogu u socijalističkom društvu Petar Lasta, glavni tajnik Matice na Godišnjoj skupštini 30. siječnja 1949. naglasio je kako Matica treba težiti „posvemašnjoj podudarnosti s općom linijom društvenog kretanja kulturnog pravca, bilo u odražavanju savremene stvarnosti, bilo u otvaranju perspektiva neprekidnom uspinjanju društvene organizacije i stvaralačkog ljudskog duha“ te da „(...) ona ne protivurječi ni u svojoj općoj liniji niti u bilo kome području svoje djelatnosti općoj liniji naše zemlje, našega društva, njegovih osnova i njegovih perspektiva.“⁸¹

U pozdravnom brzojavu upućenom Titu s Matičine skupštine, članstvo je izrazilo odanost KPJ i njenom političkom smjeru: „I danas kada su se neočekivano i neopravdano digli napadi na našu zemlju i na njeno herojsko rukovodstvo predvođeno Vama upravo s one strane od koje smo to najmanje očekivali, mi Vam, naš voljeni maršale, obećajemo da ćemo i mi članovi radnici Matice hrvatske, ostati vjerni Vama i rukovodstvu naše partije na njenu pravilnom i slavnom putu.“⁸²

U Politbirou se, međutim, u svjetlu nove vanjskopolitičke situacije zbog napada zemalja Informbiroa, počelo iskazivati nezadovoljstvo radom Agitpropa i to osobito na kulturnom polju. Vladimir Bakarić bio je naročito oštar u kritici rada dužnosnika Agitpropa, pa je početkom 1949. neposredno nakon održane Godišnje skupštine MH, isticao da je potrebno „u roku od mjesec dana pročistiti agit-prop i ustanove kojima on rukovodi: Nakladni zavod, Maticu hrvatsku, 'Prosvjetu', te sve provincijske organe kao 'Riječki list' i druge. U agit-propu postaviti čvrste i dobre komuniste pa makar po svojoj spremi i znanju bili slabiji. Treba dići ljude sa drugih poslova i posta-

⁷⁹ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Izvještaj glavnog tajnika Petra Laste Glavnoj godišnjoj skupštini MH od 30. siječnja 1949, kut. 45.

⁸⁰ Više o tome vidi u Banac, I. *Sa Staljinom protiv Tita*. Zagreb : Globus, 1990. Str. 127; Bekić, D. *Jugoslavija u hladnom ratu : Odnosi s velikim silama 1949-1955*. Zagreb : Globus, 1988; Bilandžić, D. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb : Golden marketing, 1999; Radelić, Z. *Hrvatska u Jugoslaviji*.

⁸¹ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Izvještaj glavnog tajnika Petra Laste Glavnoj godišnjoj skupštini MH od 30. siječnja 1949, kut. 45.

⁸² HR HDA 1567. Matica hrvatska, Brzovaj Josipu Brozu Titu s Glavne godišnje skupštine MH, 31.1.1949, kut. 45.

viti ih na dužnosti u agit-propu (...) Povesti istragu o radu agit-propa. Dosadašnje ljude poslati na rad u proizvodnju.“⁸³

Znači li to da Politbiro u svjetlu sukoba s IB-om nije bio zadovoljan radom Matice ili nekim pojedincima? O tome nema detaljnijih podataka, a ni među članstvom Matičine uprave i glavnog odbora nema bitnijih promjena u odnosu na ranije razdoblje.

Vanjskopolitički događaji i napad na partijsku liniju Jugoslavije od strane zemalja Informbiroa zahtijevali su očitovanje vodstava svih važnijih ustanova, a pravilno je djelovanje u tom smislu također bilo propisano: „Književnici će kroz članke u novinama, časopisima itd. te kroz pjesme, crtice, prikaze itd. stalno voditi borbu, raskrinkavati i razgoličavati kampanju, napade kominforma (...) Putem kritika i osvrta na pojedina djela zemalja informbiroa u kojima se očituje nacionalizam SSSR-a i ostalih, boriti se za istinu i razgoličavati politiku informbiroa na tom sektoru. Organizovati principijelne rasprave o liniji naše Partije na sektoru književnosti i umjetnosti i putem takvih rasprava razgoličavati politiku SSSR-a i drugih na tom području (...) Svaki broj časopisa 'Kolo', 'Kulturni radnik', 'Izvor' itd. treba da ima članak, raspravu ili sl. o kominformu“.⁸⁴

Iz Matičinih dokumenata, poglavito zapisnika Glavnih skupština, doznajemo kako se Matica dalje profilirala u odnosu na napade Informbiroa. Na sljedećoj Glavnoj godišnjoj skupštini MH, održanoj 5. veljače 1950, potpredsjednik Jakša Ravlić, koji je zamjenjivao bolesnog predsjednika Mihovila Nikolića, u svom se govoru osvrnuo na Rezoluciju Informbiroa i napad na partijsku liniju Jugoslavije oštro ih osuđujući i zauzevši, kao predstavnik MH, čvrsti stav potpore CK KPJ i Titu.⁸⁵ Mladen Koritnik, tadašnji pomoćnik ministra prosvjete je naglasio veliki značaj kulturne uloge MH te sugerirao da bi Matica „trebala da sistematski pokaže kojih se principa drži naš narod i kako se čitava zemlja pod vodstvom svoje Partije bori za istinu i pravedne odnose između socijalističkih zemalja“.⁸⁶ Koritnik je preporučio da i Matica, poput drugih kulturnih ustanova povede određenu inicijativu u tom pravcu, u čemu ga je Ravlić svesrdno podržao.

Budući da je to bilo vrijeme najtežih napada na Jugoslaviju, UDBA za Hrvatsku bila je posebno angažirana u otkrivanju i progonima simpatizera IB-a. Stoga je redovito provodila obavijesne razgovore i saslušanja osumnjičenih, pokušavajući otkriti naklonost pojedinaca Informbierou. Iz podataka o jednom UDBI-nom saslušanju osumnjičenog S. M.,⁸⁷ točnije iz njegovog iskaza saznajemo što se događalo na sastancima partijske ćelije književnika za Zagreb:

---

⁸³ Zapisnik sa sjednice Politbiroa CK KPH, 18.2.1949., br. 4/49. U: *Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945-1952*. Str. 48.

⁸⁴ HR HDA 1220. CK SKH, Agitprop, Plan borbe protiv Informbiroa na kulturno-prosvjetnom sektoru, rujna 1949.

⁸⁵ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Prilog br. 2 Zapisniku sa Glavne godišnje skupštine MH od 5. veljače 1950, govor Jakše Ravlića, kut. 46.

⁸⁶ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Zapisnik sa Glavne godišnje skupštine MH od 5. veljače 1950, kut. 46.

⁸⁷ U izvorniku su navedeni samo inicijali.

„Na našim sastancima sve je grmilo od napada na Rezoluciju, a poslije sastanka skoro svi članovi izricali su sumnje u ishod ovog sukoba, isticali bojazan da nisu previše rekli protiv SSSR-a i SKPb. Našu partijsku jedinicu sačinjavao sam ja, Marin Franičević (koji je bio sekretar), Berković Josip, Foretić Dinko i Šegedin Petar. Tako mi je Kaleb prošle zime u Klubu novinara u prisustvu još nekih lica, kojih se sada više ne sjećam, rekao da je suština spora između SKP/b i KPJ u pitanju prestiža između Tita i Staljina i da se Tito ne može mjeriti sa Staljinom u historijskim razmjerima. Ja sam demantovao da je suština spora u tome...“⁸⁸

Očito je postojalo nesuglasje u javnim očitovanjima književnika i članova MH i onim privatnim, neslužbenim mišljenjima i stavovima. Onoliko koliko su javno morali demonstrirati vjernost i nepokolebljivost svojih stavova o pravovjernosti KPJ i Tita, toliko su privatno mogli iskazivati svoje sumnje u vezi s tim.

Osim ideoloških spoticanja pojedinaca u Matici, raskol sa SSSR-om uzrokovao je i financijske poteškoće u radu te ustanove što se odrazilo na njen izdavački rad. Glavni tajnik Petar Lasta naglasio je upravo taj problem kao jedan od bitnih s kojima se Matica susretala u 1948. godini. Ekonomska blokada zemalja članica Informbiroa prema Jugoslaviji uzrokovala je daljnju nestašicu papira, koji se dijelom uvezio, pa je u dva navrata snižavan kontingent papira,⁸⁹ zbog čega je i izdavački plan Matice morao biti smanjen.

Napadi na Jugoslaviju od strane Informbiroa uzrokovali su teško stanje u državi, što će u jednom razdoblju ipak donijeti i promjene nabolje u vidu odmaka od birokratizma i centralizma početkom pedesetih godina te postepene demokratizacije i liberalizacije.⁹⁰ U MH nije došlo do većih preokreta, niti do progona članova. Godina 1948, prijelomna za vanjsku, ali i unutrašnju politiku u državi, nije se negativno odrazila u Matici, čije je vodstvo sustavno izražavalo vjernost KPJ i Titu. Ona će u kasnijim godinama tek iskoristiti pozitivne posljedice jugoslavenske „emancipacije“.

Hrvatsko kolo

Hrvatsko kolo ili *Kolo*, kako je u pojedinim razdobljima nazivan,⁹¹ književni je časopis MH. S prekidima je izlazio od samog početka djelovanja Matice 1842, a izlazi i danas. Početkom rada MH u novom društveno-političkom sustavu nakon rata, ponovo je pokrenuto i *Hrvatsko kolo*. Za urednike su odabrani Joža Horvat i dr. Ivo Hergešić.⁹²

---

⁸⁸ HR HDA 1561. Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove SRH, Dosje br. 200.560 Kaleb, Vjekoslav, str. 1.

⁸⁹ Od potrebne 104 tone odobreno je 65, što je polovicom godine sniženo na 39 tona (60%).

⁹⁰ O tome više u Bilandžić, I. *Hrvatska moderna povijest*. 316-317; Drugo redovno zasjedanje Sabora Narodne Republike Hrvatske. *Vjesnik NFH*. 28.4.1951, 1; Goldstein, I. *Hrvatska 1918.-2008*. Zagreb : Europapress holding, Novi Liber, 2008. Str. 470, 475; Petranović, B. *Istorija Jugoslavije 1918.-1988. Socijalistička Jugoslavija 1945.-1988*. Treći svezak. Beograd : Nolit, 1988. Str. 297; Matković, H. *Povijest Jugoslavije : (1918-1991-2003)*, Zagreb : Naklada Pavičić, 2003. Str. 310.

⁹¹ Pod tim nazivom izlazi s prekidima od 1905. do 1961, a od 1963. do danas naziva se samo *Kolo*.

⁹² Izvješće tajnika Petra Šegedina na Glavnoj godišnjoj skupštini MH, 28.2.1948; prema Ravlić, J. *Matica hrvatska*. Str. 208.

Prvi broj poslijeratnog *Hrvatskog kola* koncipiran je kao „Zbornik posvećen narodno-oslobodilačkoj borbi“, u kojem su tiskana djela partizanskih pisaca. Neki od njih su bili Radovan Zogović, Vladimir Nazor, Ivan Goran Kovačić, Ivan Dončević, Vjekoslav Kaleb, Marin Franičević, Joža Horvat, Nada Sremec i drugi. Tijekom 1945. i 1946. *Hrvatsko kolo* je izlazilo kao godišnjak, zbornik beletrističkih, kritičkih i publicističkih radova, dok za 1947. nije uopće izašlo. Na Glavnoj godišnjoj skupštini MH 28. veljače 1948. u vezi s izlaženjem *Hrvatskog kola* zaključeno je da se „(...) prijeđe na revijalni način i oblik i da *Hrvatsko kolo* izlazi četiri puta godišnje, odnosno svaka tri mjeseca, jer će tako više opravdati svoj opstanak i više koristiti našoj čitalačkoj publici“.⁹³ Od 1948. godine pokrenuta je nova serija *Hrvatskog kola* kao tromjesečnika koji od tada dobiva karakter književnog časopisa „sa svrhom da okupi književne radnike frontovce i donosi njihove radove bez strožeg kriterija.“⁹⁴ Urednicima Matičinih knjižnica sugerirano je da svoj urednički rad kontinuirano kombiniraju sa stalnom suradnjom u *Hrvatskom kolu*, u kojem mogu informirati čitatelje o novim izdanjima, tiskati prikladne odlomke djela čiji je izlazak planiran u skorije vrijeme, poticati rasprave o pojedinim autorima ili nekim teoretskim pitanjima i dr.⁹⁵

Hrvatsko kolo je kao tromjesečnik uređivao odbor u sastavu: Slavko Kolar, Petar Lasta, Marijan Matković (odgovorni urednik), Grgo Gamulin, Jakša Ravlić, Ivo Hergešić i Oto Šolc. Te je godine MH sudjelovala u proslavi 40. godišnjice smrti S. S. Kranjčevića, pa je zbog toga četvrti broj *Hrvatskog kola* bio pretežno ispunjen radovima o Kranjčeviću.⁹⁶

Petar Lasta, glavni tajnik MH u svom je izvješću na Glavnoj godišnjoj skupštini od 30. siječnja 1949. dao relativno pozitivnu ocjenu rada *Hrvatskog kola* u protekloj godini, ali i ukazao na neke nedostatke: „Edicija koja neposredno odražava našu društvenu stvarnost, suvremena traženja i naprednu frontu jest Kolo u ovom obliku, kakvo se javljalo kroz ovu godinu. Ono je bez odlaganja zahvatalo problematiku vremena u kome se preobražava struktura suvremenog društva i suvremena ličnost. U tom nastojanju Kolo je bilo slika naših društvenih napora, naših uspjeha, a isto tako i nesnalaženja (...) Kolo nije dostiglo da sistematski prati sve znatnije pojave na kulturnom planu, a ni kritika nije bila dovoljno organizirana, tako da Kolo nije dostiglo da prikaže ni sva domaća djela Matičine naklade u ovoj godini ...“.⁹⁷

No, mišljenje glavnog tajnika o radu *Hrvatskog kola* nisu dijelili pripadnici Agitpropa. U njihovom izvješću o tretiranju teoretskih problema marksističko-lenjinstičke nauke u glavnim listovima i časopisima NRH, daje se prilično negativna ocjena književnih časopisa u Hrvatskoj, među njima i *Hrvatskog kola*:

„Općenito, sva tri časopisa (Republika, Izvor i Kolo) nisu ni izdaleka odgovorili, a ni postavili, pa prema tome ni rukovodili rješavanjem problema koje naša Par-

⁹³ Isto.

⁹⁴ HR HDA 1220. CK SKH, Agitprop, Izvještaj o časopisu *Kolo*, 9.12.1949.

⁹⁵ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Svjetski pisci MH, Referat održan na sastanku članova radnika sekcije za književnost i jezik, 4.5.1948, dodatak fondu.

⁹⁶ Izvješće tajnika Petra Šegedina na Glavnoj godišnjoj skupštini MH, 28.2.1948; prema Ravlić, J. *Matica hrvatska*. Str. 208.

⁹⁷ HR HDA 1567. Matica hrvatska, Izvještaj glavnog tajnika Petra Laste na Glavnoj godišnjoj skupštini MH od 30. siječnja 1949.

tija u izgradnji socijalizma postavlja pred književnost i umjetnost. U časopisima nisu do jačeg izraza došli književnici komunisti, a često i u člancima književnika komunistička ima krivih postavki, zabluda i objektivističkih malograđanskih shvatanja (...) Ne može se reći da su ovi časopisi izvršili štetnu ulogu, ali isto tako nisu u dovoljnoj mjeri i onoliko koliko su mogli, pomogli izgradnji socijalizma u ovom periodu.⁹⁸

Kada govore konkretno o radu *Hrvatskog kola*, izvješće postaje još oštrije: „Kroz čitavo vrijeme izlaženja časopis nije izgradio ni svoje idejne ni svoje fizičke fizionomije. *Kolo* nema stalne marksističko-lenjinističke rubrike, a u književno umjetničkoj teoriji prevladava iz broja u broj malograđanska stihija (...) Članak Petra Laste u broju 1 *Kola* 'Stogodišnjica komunističkog manifesta' iz osnova je krivo i malograđanski postavljen. Ovaj članak je simptomatičan za čitavu teoretsku razinu *Kola* kroz čitavu 1948. godinu. Kroz čitav feljton *Kola* provlače se malograđanska shvatanja i stavovi i u prikazivanju knjiga i u bilješkama (...) Časopis *Kolo* iz područja teorije marksizma-lenjinizma nije objavio ni jedan članak ni originalni ni prevedeni. Teoretsko propagandna rubrika u časopisu ne postoji. O teoretskim pitanjima iz područja književnosti pisao je jedino Ervin Šinko. Svi ostali članci imaju feljtonistički karakter s izrazitim ostacima građanske ideologije u propadanju (...) Odnos časopisa prema reakcionarnim pojavama na polju književnosti i teorije književnosti bio je kolebljiv. U časopisu nije bilo organizirane borbe za marksističke stavove. Opća ocjena teoretske i idejne linije časopisa *Kolo* nije zadovoljila, a zapravo kroz četiri broja časopis nije proveo jednu jasnu teoretsku i idejnu liniju.“⁹⁹

Hrvatsko kolo nije zadovoljilo kriterije ispravne ideološke usmjerenosti nadležnih tijela, a kao časopis MH to mnogo govori i o položaju i usmjerenju te kulturne institucije. Iako je deklarativno stajala na zadanim ideološkim temeljima, čini se da je stajalište čelnika Matice ipak nastojalo unijeti više slobode u stvaralaštvo od dozvoljene.

Posljedica je ipak bilo, pa je za sljedeće godište *Hrvatskog kola* promijenjeno uredništvo koje su od tada činili Joža Horvat (odgovorni urednik), Slavko Kolar i Petar Šegedin. Od travnja 1949. na prijedlog Jože Horvata *Hrvatsko kolo* mijenja i karakter te postaje almanah s jednom osnovnom temom u pojedinom broju, „kako bi se tako pridonijelo rješavanju nekih krupnijih pitanja“,¹⁰⁰ a članovi redakcije bili su obvezni izvještavati Agitprop o smjernicama u radu časopisa. Tako je prvi broj za 1949. bio posvećen problematici Informbiroa, brojevi 2-3 problemu drame, a broj 4 problemu socijalističkog preobražaja sela.

U jednom izvješću Agitpropu Joža Horvat naglašava novu fizionomiju časopisa čija je glavna zadaća „da organizira diskusiju oko nekih važnih problema našeg javnog i kulturnog života, a ujedno da preko njega mobilizira naše pisce za što veću aktivnost na književnom polju.“¹⁰¹ *Hrvatsko kolo* od tada izlazi kao tromjesečnik, a

⁹⁸ HR HDA 1220. CK SKH, Agitprop, Izvještaj upućen CK KPJ od Uprave za agitaciju i propagandu - o tretiranju teoretskih problema marksističko-lenjinističke nauke u glavnim listovima i časopisima NRH od 1.7.1948. do 31.1.1949.

⁹⁹ Isto.

¹⁰⁰ Ravlić, J. *Matica hrvatska*. Str. 216.

¹⁰¹ HR HDA 1220. CK SKH, Agitprop, Prilog Izvještaju o časopisu *Kolo*, 9.12.1949.

„liniju mu daje redakcija odnosno odgovorni urednik, u krajnjoj liniji Partija preko Agitpropa CK KPH.“¹⁰²

Zaključak

Poslijeratna je djelatnost MH obilježena snalaženjem nove uprave u uvjetima socijalističke, formalno federativne, a zapravo centralistički uređene države, čiji se ustroj i posvemašnja kontrola svih subjekata društva preslikao i na polje kulture. Članovi Agitpropa, kao osnovnog državno-partijskog mehanizma kontrole i usmjeravanja cjelokupnog intelektualnog stvaralaštva u skladu sa zadanom partijskom linijom, infiltrirani su u sve razine društva, pa tako i u MH. Time je, kao i propisanim socrealističkim izričajem bitno ograničena umjetnička i duhovna sloboda stvaralaštva. I značaj MH kao vodeće hrvatske kulturne ustanove tada je od strane države reduciran, dolazi do njene marginalizacije, pa je od 1945. svedena tek na izdavačko poduzeće, iako se kroz cijelo to razdoblje nastoji izboriti za širenje svoje djelatnosti naglašavajući posebnost i važnost Matice u odnosu na ostala izdavačka poduzeća i druge kulturne ustanove.

Početak rada Matice u novoj državi bio je obilježen i nametnutim, ponovo aktualiziranim konceptima jugoslavenstva i „jugoslavenske kulture“ te šire „slavenstva“, što je utjecalo na veći broj izdanja prijevoda slavenskih autora, no taj je koncept bio aktualan samo do 1948. i razlaza sa Staljinom.

Matica u takvom ozračju ipak provodi relativno mirno prve poslijeratne godine, obnavljajući i razvijajući svoju izdavačku djelatnost, osnivajući nove knjižnice pod uredništvom vrsnih stručnjaka i radeći na visokoj kvaliteti svojih izdanja, sve pod paskom Agitpropa i drugih vladinih institucija. Iako je kulturna politika vlasti u poraću opetovano naglašavana kao strogo određena zadanim partijskim okvirima, čini se da u praksi provedba te politike nije bila tako dosljedna. Agitprop je kontrolirao i (ne)odobravao Matičina izdanja, no činjenica je da u MH pojedinci u čelništvu te ustanove (Slavko Kolar, Petar Šegedin), a neki ujedno i članovi Agitpropa (Joža Horvat) nisu djelovali prema zadanim direktivama i pokušavali su progurati svoje ideje, zbog čega su bili predmet napada državnog i partijskog vodstva. No, izgleda da većih posljedica za njih i za MH nije bilo, pa se može zaključiti kako usprkos kritikama Matičine djelatnosti, vlasti toj ustanovi nisu do kraja uspjele nametnuti provedbu svoje zamišljene kulturne politike, koja je očito bila nedovoljno dosljedna, bez prave organizacije, sredstava prisile za njenu provedbu ili dovoljnog broja ljudi koji bi je bili u stanju ili željeli provoditi.

Niti prijelomni sukob Jugoslavije sa SSSR-om 1948. nije se na Maticu negativno odrazio, već je, dugoročno u vidu postupnog odmaka od birokratizma i centralizma te relativne demokratizacije i liberalizacije, donio i promjene nabolje. Matičino je vodstvo tijekom sukoba sustavno izražavalo vjernost KPJ i Titu, a u kasnijim će godinama MH uspješno iskoristiti pozitivne posljedice jugoslavenskog osamostaljivanja.

---

¹⁰² Isto.

Prilog: Izdanja MH 1945-1948.

1945.

Barac, A. *Mažuranić*

Posmrtna počast (August Cesarec, Ivan Goran Kovačić, Grgur Karlovčan, Hasan Kikić, Mihovil Pavlek Miškina)

Hrvatsko kolo za 1945. Zbornik posvećen narodnooslobodilačkoj borbi

Franičević, M. *Govorenje Mikule Trudnega*

Tkalac, I. *Uspomene iz Hrvatske* (1749-1823, 1824-1843)

1946.

Šegedin, P. *Djeca božja*

Nazor, V. *Kurir Loda*

Tolstoj, L. N. *Ana Karenjina*

France, A. *Mali Pierre*

Prus, B. *Lutka*. Sv. I. i II.

Olbracht, I. *Ogledalo s rešetkama*

Pavičić, J. *Crvenim slovima*

Balzac, H. *Tri pripovijesti*

Simić, N. *Iza zavjesa*

Mérimée, P. *Mozaik*

Woolf, V. *Godine*

Verne, J. *Tajanstveni otok*

Ljeskov, N. *Začarani putnik*

Flaubert, G. *Sentimentalni odgoj*

Hoyt, V. J. *Malibu*

Verne, J. *Zemlja krzna*

Nazor, V. *Legende o Titu*

Prenant, M. *Darwin*. I. izdanje

Prenant, M. *Darwin*. II. izdanje

Prenant, M. *Darwin*. III. izdanje

Multatuli. *Max Havelaar*

1947.

Hrvatsko kolo. Književno-naučni zbornik, 1946.

Jilemnický, P. *Komad šećera*

Balota, M. *Dragi kamen*

Tolstoj, L. N. *Kozaci*. *Smrt Ivana Iljiča*

Dickens, Ch. *Priče*

Verga, G. *Meštar don Gesualdo*

Čolaković, R. *Zapisi iz Oslobodilačkog rata*

Andrić, I. *Pripovijetke*

Smirnov, V. *Sinovi*

Petrović Njegoš, P. *Gorski vijenac*

Žeromski, S. *Pripovijesti*

Lesage, A.-R. *Zgode Gila Blasa Santillanskoga*. I. dio

Kolar, S. *Ili jesmo ili nismo*
Prijevod iz sovjetske lirike
Danjko, E. *Kineska tajna*
Lesage, A.-R. *Zgode Gila Blasa Santillanskoga*. II. dio
Prenant, M. *Darwin*. III. izdanje
Mitchell, Ch. *Djetinjstvo životinja*
Prenant M. *Darwin*. IV. izdanje
Jeans, J. *Svemir, zvijezde, atomi*
Muratovm M. *Lomonosov*
Križanić, J. *Politika ili razgovori o vladalaštvu*

1948.

Fisković, C. *Naši graditelji i kipari u XV. IXVI. stoljeću u Dubrovniku*
Aristofan. *Komedije*
Shakespeare, W. *Mletački trgovac*
Vučetić, Š. *Knjiga pjesama*
Shakespeare, W. *San ivanjske noći*
Hoyt, V. J. *Malibu*. II. izdanje
Dončević, I. *Životopis bez suršetka*
Dickens, Ch. *Oliver Twist*
Teofrast. *Karakteristi*
Verga, G. *Novele*
Črnja, Z. *U krvi rođeno*
Jagić, V. *Izabrani kraći spisi*
Novikov, S. A. *Timirjazev*
Beretin, M. *Djetinjstvo seoskog proletera*
Marinković, R. *Proze*
Alighieri, D. *Pakao*
Stendhal. M.-H. B. *Talijanske kronike*
Hercen, A. *Prošlost i razmišljanja*. I. dio
Tolstoj, L. N. *Uskrsnuće*
Drda, J. *Gradić na dlanu*
Hrvatsko kolo. Časopis, I. svezak
Hrvatsko kolo. Časopis, II. svezak

Izvori i literatura

HR HDA 1567. Matica hrvatska
HR HDA 1220. CK SKH, Agitprop
HR HDA 1561. Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove SRH
HR HDA 324. Ured za informacije pri Predsjedništvu vlade NRH (1945-1952)
HAZU, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe. Odsjek za povijest hrvatske književnosti. Arhivski fond Društvo književnika Hrvatske

Akmađža, M. Prilog poznavanju političkog djelovanja mons. Svetozara Ritiga. *Historijski zbornik* (Zagreb). 54(2001), str. 137-158.

- Aralica, V. *Matica Hrvatska u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, 2010.
- Banac, I. *Sa Staljinom protiv Tita*. Zagreb : Globus, 1990.
- Bekić, D. *Jugoslavija u hladnom ratu : Odnosi s velikim silama 1949-1955*. Zagreb : Globus, 1988.
- Bilandžić, D. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb : Golden marketing, 1999.
- Goldstein, I. *Židovi u Zagrebu 1918.-1941*. Zagreb : Novi Liber, 2005.
- Goldstein, I. *Hrvatska 1918.-2008*. Zagreb : Europapress holding, Novi Liber, 2008.
- Goldstein, I., Goldstein, S. *Holokaust u Zagrebu*. Zagreb : Židovska općina Zagreb, Novi liber, 2001.
- Horvat, J. *Svjedok prolaznosti*. Zagreb : Neretva, 2005.
- Hrvatsko kolo* (Zagreb). 1(1948).
- Jandrić, B. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom : Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952. : organizacija, uloga, djelovanje*. Zagreb : Srednja Europa, 2005.
- Kašić, B. Idejna strujanja u Hrvatskoj 1948.-1952. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 25, 1(1993), str. 101-123
- Matijević, M. Svetozar Rittig - teolog i političar. *Godišnjak Njemačke narodnosne zajednice*. 2003, str. 91-97.
- Matković, H. *Povijest Jugoslavije : (1918-1991-2003)*, Zagreb : Naklada Pavičić, 2003.
- Nikolić, M. *Fragmenti iz moga života*. U: *Autobiografije hrvatskih pisaca*. Ur. Vinko Brešić. Zagreb : AGM, 1997.
- Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Kolo 13, knj. 121/I. Zagreb : Matica hrvatska, 1983.
- Petešić, Ć. *Katoličko svećenstvo u NOB-u 1941-1945*. Zagreb : Vjesnikova press agencija, Globus, 1982.
- Petranović, B. *Istorija Jugoslavije 1918.-1988. Socijalistička Jugoslavija 1945.-1988*. Treći svezak. Beograd : Nolit, 1988.
- Radelić, Z. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. Od zajedništva do razlaza*. Zagreb : Školska knjiga, 2006.
- Ravlić, J. *Matica hrvatska 1842-1962*. Zagreb : Matica hrvatska, 1963.
- Službeni list FNRJ*. 62(1945).
- Spehnjak, K. Prosvjetno-kulturna politika u Hrvatskoj 1945.-1948. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 25, 1(1993), str. 73-99.
- Spehnjak, K. Vlast i javnost u Hrvatskoj 1945.-1952. *Časopis za suvremenu povijest* (Zagreb). 32, 3(2000), str. 507-514.
- Spehnjak, K. *Javnost i propaganda : Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945- 1952*. Zagreb : Hrvatski institut za povijest, Dom i svijet, 2002.
- Sremec, Z. Što je novi slavenski pokret i što hoće. *Hrvatsko kolo* (Zagreb). 1(1948), str. 1-9.
- Šicel, M. *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*. Zagreb : Školska knjiga, 1997.
- Vjesnik NFH*. 1951.
- Zapisnici Politbiroa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945-1952*. Sv. I. Prir. B. Vojnović. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 2005.
- [http://hr.wikipedia.org/wiki/Svetozar Ritig](http://hr.wikipedia.org/wiki/Svetozar_Ritig) (15.1.2011)

Summary

MATRIX CROATICA IN THE EARLY POSTWAR YEARS (1945-1948)

This paper explores the status and activities of the Matrix Croatica (MC) as the oldest and one of the most significant Croatian cultural institutions, in terms of newly created Yugoslavia and the ideological direction of the governing structures in the early post war years (1945-1948). Formal federalism, but an actual centralism of the state, transferred also to the area of culture. Agitprop – Department for agitation and propaganda, as the component of the Central committee of the Communist Party of Yugoslavia (CC CPY), assumed control and directed the entire intellectual creation, according to the prescribed political postulates. The only allowed course in culture and literature became socialist realism. The paper points to an attempt of the leadership of the Matrix Croatica to move away from the socialist realism default orientation in literary publishing and to achieve literary freedom by publishing a wide range of domestic and foreign authors. However, writers who would not accept these restraints in creative processes were subjected to criticism of Agitprop. Since most of them also actively participated in the MC activities, the institution and its publishing and editorial staff were also subjected to criticism. Under the impact of Agitprop the MC's literary magazine *Hrvatsko kolo* which ideologically did not correspond to the given guidelines was also criticised. The paper also deals with current issues in MC activities, structural and personnel changes, and points to the persistent insistence of MC leadership on excellence and high quality of its publications. The author concludes her study with the year 1948, which was crucial for the Yugoslav foreign and domestic policy, and explores the reflections of these events on the MC.

Keywords: *Matrix Croatica, People's Republic of Croatia, CPY/CPC, cultural policy, socialism, Agitprop, literature, publishing, socialist realism*